

Микола РУДЕНКО

завідувач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
старший радник юстиції,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Валентин ПІВНЕНКО

старший радник юстиції,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

УДК 343.2/7

ПРО ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Загальновідомо, що 25 грудня 2000 року Указом Президента України було затверджено Комплексну програму попередження злочинності на 2001–2005 роки. Аналогічна програма затверджувалася Указом Президента України на попередні 1996–2000 роки та постановою Кабінету Міністрів України на 2007–2009 роки. Пізніше були прийняті інші організаційно-правові рішення з протидії злочинності.

Метою і завданнями усіх цих програмних документів визначалися: забезпечення активної наступальної боротьби зі злочинністю; уповільнення темпів її зростання на основі чітко окреслених пріоритетів; нарощення профілактичних зусиль держави і суспільства; удосконалення законодавчої бази; уніфікація методів та засобів попередження злочинності. Для досягнення визначених цілей і завдань передбачалося: вжити низку заходів щодо створення атмосфери суспільної нетерпимості до злочинів; послаблення дії усіх криміногенних факторів; зупинення зрощення кримінальних структур з органами державної влади і місцевого самоврядування; недопущення втягнення у злочинну діяльність нових соціальних груп; витіснення злочинності із окремих

сфер суспільного життя; ліквідація корупції; зменшення кримінального тиску на економічні відносини; обмеження незаконного обігу зброї, наркотичних засобів; зменшення проявів алкоголізму, проституції тощо.

На жаль, усі ці державні рішення, покликані розв'язати проблему протидії злочинності, виявилися недієздатними, а їх виконання не сприяло посиленню профілактичного впливу на злочинність і зниженню її рівня. Навпаки, напруга в суспільстві, викликана свавіллям злочинності, значно посилилась, тиск організованої злочинності на економічну та політичну сфери збільшився, корупція набула загрозливих масштабів, захист правоохоронними органами прав, свобод і власності громадян погіршився, безпечних умов для життя громадян у державі не створено.

У чому ж полягає причина такого низького рівня прийнятих рішень? Вважається, що їх утопічність обумовлена орієнтуванням на кримінально-правову політику, розроблену ще в радянські часи, яку незалежна Україна не повинна була сприймати як стратегічний курс протидії злочинності. Радянська модель

кримінально-правової політики є далекою від нових фундаментальних економічних, політичних, моральних і правових реалій, що формуються в сучасній Україні на основі її нової Конституції. У зв'язку із цим вказана модель кримінально-правової політики не тільки застаріла, вона зовсім непридатна для використання.

Можна зауважити, що існують варіанти кримінально-правової політики в країнах західної демократії, які варто наслідувати. На нашу думку, всі ці моделі є ще гіршими, ніж радянська, тому що вони не витримали історичних випробувань часом і сьогодні перебувають у глибокій кризі через значне збільшення кількості та підвищення ступеня небезпечності як «старих» злочинів, так і масове поширення «нових»: тероризму, наркоманії, різних форм організованої злочинності. Все це – продукт «західної кримінальної політики», яку також не доцільно застосовувати в нашій державі.

З огляду на викладене можна дійти такого незаперечного висновку: Україні, в якій нові соціальні трансформації невідворотні, необхідно наполегливо шукати власну доктрину протидії злочинності, спрямовану на кардинальну зміну функціонування правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю. На початку реформ Україна проігнорувала цю вимогу, що й призвело до розбалансованості правопорядку та законності в державі. Усі ж заходи, що вживаються політичним керівництвом, правотворчими, правозастосовними та правоохоронними органами країни з метою посилення натиску на криміналітет, не дають позитивних результатів. Вони лише погіршують ситуацію, тому що не викорінюють першопричини злочинної діяльності, її базові основи.

Інакше кажучи, нинішній кризовий стан боротьби зі злочинністю потребує розроблення й реалізації нової кримінально-правової політики України, адекватної сьогодинішнім реаліям і такої, що відповідає як стану злочинності, так і культурним, історичним, релігійним, моральним і правовим традиціям держави. Розпочи-

нати цю відповідальну роботу необхідно з відпрацювання дієвої і цілісної Концепції протидії злочинності, спрямованої на консолідацію усіх структур влади, правоохорони, законодавчої, кадрової та організаційно-управлінської діяльності навколо ідеї верховенства закону як основи правової держави і її кримінальної політики.

Насамперед слід чітко визначитися зі змістом терміна «кримінальна політика», який запровадив ще в 1804 році відомий німецький криміналіст Ансельма Фейербах (батько видатного представника класичної німецької філософії Людвіга Фейербаха). Над вирішенням цієї фундаментальної проблеми працювали такі вчені-правознавці, як О.А. Герцензон, С.В. Бородін, А.Е. Жилінський, М.І. Загородников, І.А. Ісмаїлов, Н.І. Стручков, Н.О. Беляєв, С.С. Босхолов, В.П. Ревін, Я.Г. Стахов, В.С. Зеленецький, В.М. Куц, П.Л. Фріс, Г.В. Гребеньков, Н.О. Лопашенко, В.І. Борисов, Т.А. Павленко, І.М. Ковальов, Ю.А. Воронін та інші. Але дослідження цих науковців не сприяли створенню цілісного, загально визнаного вчення про зміст вказаного поняття.

На сьогодні існують дві основні позиції щодо цього питання. Одні автори вважають, що терміном «кримінальна політика» охоплюються лише спеціальні державно-правові заходи протидії злочинності: кримінальні, кримінально-процесуальні, кримінально-виконавчі [1, 8]. Прихильники другої позиції відносять до кримінальної політики не тільки спеціальні державно-правові заходи протидії злочинності, а й профілактичні (попереджувальні), що ґрунтуються на даних науки, зокрема криминології та криміналістики.

Вони стверджують, що оскільки слово «політика» (politike) у перекладі з грецької мови означає «мистецтво управління державою» [2, 514], то термін «кримінальна політика» характеризує один із напрямів державної і суспільної діяльності в найбільш важливій сфері соціальної практики – протидії злочинності. Відтак, пропонують обов'язково визначати цілі, завдання, принципи, напрями, форми та зміст державної діяльності, а також стра-

тегію і тактику забезпечення в країні належного правопорядку [3, 12; 4].

Розробникам нової Концепції протидії злочинності необхідно прийняти за основу друге, більш точне, тлумачення терміна «кримінальна політика». Особливу увагу слід звернути на правильне визначення основних напрямів цієї політики. Першим із них має бути посилення боротьби з елітно-владною, бізнес-елітною та організованою злочинністю, адже саме ці три різновиди сучасної злочинної діяльності є найбільш загрозливими для суспільства і держави. На них ґрунтуються найтяжчі злочини в сфері економіки та фінансово-банківської системи.

Наступний напрям нової кримінально-правової політики – протидія «юридичній злочинності», яка повинна бути спрямована на боротьбу з корупцією в законодавчій, податковій, правоохоронній та судовій сферах діяльності держави. Передусім необхідно усунути криміногенність і корупційність деяких законів, прийнятих Верховною Радою України, які обумовлюють легалізацію вчинення злочинів при проведенні приватизації, банкрутства, збору податків тощо, а також неймовірно поширення корупції в органах, на які покладено обов'язок забезпечувати законність і правопорядок у державі та охороняти права і свободи громадян. З цією метою варто передбачити розроблення і прийняття парламентом України закону, який унеможливилював би набуття чинності криміногенними законами. Участь спеціалістів-кримінологів має стати обов'язковою в законопроектній діяльності.

Слід також перебудувати організаційну й кадрову основи контрольно-ревізійної, правоохоронної і судової систем. Необхідно повністю оновити кадровий склад відповідних державних органів за рахунок працівників, не залучених до корупційної діяльності. Скорочення їх штатної чисельності удвічі або втричі дасть можливість позбавитися і працівників, які співробітничали із криміналітетом. Належні моральні якості нових співробітників, високий рівень їхньої заробітної плати – це нагальна потреба. Без такого «хірургіч-

ного» втручання «старі» кадри органів, покликаних охороняти законність і бути першими серед борців зі злочинністю, вже не спроможні самотужки подолати корупцію. Більше того, вони втратили довіру пересічних громадян. Необхідними є також принципова зміна статусу цих органів, їх справжня незалежність від рішень центральних та місцевих органів влади.

Третій напрям нової кримінально-правової політики – належна і цілеспрямована організація боротьби з корупцією в усіх сферах життєдіяльності країни. Виділення цих дій в окремий напрям обумовлено значним перешкоджанням корупції у проведенні державних реформ, вкрай необхідних для розвитку громадянського суспільства. Варто передбачити створення нових дієвих механізмів, що мають суттєве значення для ефективного функціонування держави і суспільства, насамперед чіткого і системного законодавства, можливості проведення журналістських розслідувань, системи публічних слухань тощо.

Четвертим має стати визначення пріоритетних напрямів для судової і правоохоронної діяльності. Без вирішення цього питання не варто сподіватися на кардинальні зміни у боротьбі зі злочинністю. Завдання, форми і методи діяльності вказаних органів повинні бути оновлені, а всі види дублювання їхньої роботи усунені. Один із таких пріоритетів для них – належний захист прав, свобод і законних інтересів громадян, державної та муніципальної власності, малого й середнього бізнесу.

П'ятим напрямом нової кримінально-правової політики слід вважати зміну теоретико-методологічної моделі боротьби зі злочинами невеликої і середньої тяжкості. З цією метою необхідно створити в Україні так зване відновне правосуддя, а також механізм своєчасного заповнення прогалин у кримінально-правовому законодавстві, систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється регулювання криміналізації чи декриміналізації конкретних суспільно небезпечних діянь.

Шостий напрям – нейтралізація експансії кримінальної субкультури, що

швидко проникає в державний апарат, засоби масової інформації, художню літературу, мистецтво. Ця субкультура є одним із найбільш впливових криміногенних чинників. Розроблення нових засад для переорієнтації особистості зможе зупинити девальвацію позитивних цінностей та руйнацію традиційних інститутів соціальної реалізації особи.

Заслугує на увагу і напрям, пов'язаний із розширенням міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності. Адже в умовах світової глобалізації неможливо забезпечити захист особи, суспільства і держави від злочинності лише внутрішніми державно-правовими засобами. Необхідно активніше впроваджувати норми міжнародного права, особливо сформульовані авторитетними організаціями, як-от: ООН, СНГ тощо. Інакше кажучи, у кримінально-правовій політиці повинні враховуватися не тільки положення політичних директив, норми права, моральні та релігійні правила, звичаї, а й політичні та правові рішення міжнародних організацій, які стосуються протидії злочинності. Закріпивши у Кримінальному процесуальному кодексі порядок надання правової допомоги і видачі злочинців, Україна визнала чинність статей 16 та 18 Палермської конвенції проти транснаціональної організованої злочинності на своїй території. Слід чітко визначитися, які саме положення інших правових доктрин можна застосовувати для протидії злочинності в Україні.

І, врешті, восьмий напрям нової кримінально-правової політики – переорієнтація української юридичної науки з проведення переважно прикладних наукових розробок, спрямованих на попередження конкретних злочинів, на дослідження фундаментальних проблем, пов'язаних, зокрема, із протидією злочинності. Це дасть змогу своєчасно і точно прогнозувати розвиток злочинності та винаходити системні й обґрунтовані заходи боротьби з нею. Розроблення ж механізму точних розрахунків шкоди, яку спричиняє злочинність для держави і суспільства, чого наполегливо вимагає ООН, своєчасне надання керівництву держави достовірної інформації про прямі і непрямі збитки у соціальній, економічній, політичній та духовній сферах життя, завдані злочинною діяльністю, дадуть змогу приймати своєчасні, правильні й ефективні рішення щодо протидії злочинності.

У Концепції необхідно також визначити цілі, завдання, принципи та форми нової моделі кримінально-правової політики України. При цьому потрібно враховувати сучасні реалії, неприпустимість використання неефективних, застарілих профілактичних методик, пов'язаних із кризою правопорядку в державі. Слід домагатися прийняття тільки тих стратегічних рішень, реалізація яких сприятиме максимально можливому обмеженню злочинності, зведенню її до такого рівня, який уже не становитиме загрози для безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Ковалев М.И. Криминология и уголовная политика: учеб. пособ. / М.И. Ковалев, Ю.А. Воронин. – Свердловск, 1980. – 182 с.
2. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / уклад. В. Яровенко, О. Коліушко. – К.: Аконіт, 1998. – Т. 3. – С. 514–542.
3. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П.Л. Фріс. – К.: Атіка, 2005. – 332 с.
4. Павленко Т.А. Щодо визначення поняття «політика» у сфері боротьби зі злочинністю / Т.А. Павленко // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць. – Х.: Право, 2010. – Вип. 20. – С. 86–94.

Микола РУДЕНКО,
Валентин ПІВНЕНКО

ПРО ОСНОВНІ НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Обґрунтовується необхідність відмовитися від державної кримінально-правової політики, яка повністю вичерпала свій стратегічний ресурс і вже не приносить позитивних результатів у боротьбі зі злочинністю. Пропонується розробити нову кримінальну політику, побудовану на сучасних фундаментальних економічних, політичних, моральних і правових реаліях демократичної України, а також визначено вісім її основних напрямів.

Ключові слова: злочинність; кримінально-правова політика; напрями; доктрина; реформи; концепція; пріоритети.

Николай РУДЕНКО,
Валентин ПИВНЕНКО

ОБ ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЯХ СОВРЕМЕННОЙ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ

Обосновывается необходимость отказаться от государственной уголовно-правовой политики, которая полностью исчерпала свой стратегический ресурс и уже не приносит положительных результатов в борьбе с преступностью. Предлагается разработать новую уголовную политику, основанную на современных фундаментальных экономических, политических, нравственных и правовых реалиях демократической Украины, а также определены восемь основных ее направлений.

Ключевые слова: преступность; уголовно-правовая политика; направления; доктрина; реформы; концепция; пріоритети.

Mykola RUDENKO,
Valentyn PIVNENKO

ON GUIDELINES OF CURRENT CRIMINAL LAW POLICY OF UKRAINE

In the article the necessity to backtrack the state criminal law policy that has exhausted its strategic resource and does not achieve positive results anymore in crime combating is grounded. It is proposed to develop new criminal law policy built on modern fundamental economic, political, moral and legal realities of democratic Ukraine, and 8 its main principles are defined.

Keywords: criminality; criminal law policy; guidelines; doctrine; reforms; concept priority.

